Krigsmakten under det kalla kriget

av Bo G. Hall

TITEL:
Den svenska krigsmakten under kalla kriget. Krigsplanläggning, förband och beredskap.
FÖRFATTARE:
Thomas Roth
FÖRLAG:
Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek

DENNA BOK INNEHÅLLER en lättillgänglig och övergripande presentation av vårt svenska militära försvar under perioden efter andra världskriget fram till Berlinmurens fall 1989. Den är författad av förste intendenten vid Armémuseum, ledamoten Thomas Roth, vilket borgar för kvalitet i innehållet. Skriften ingår som publikation nr 48 i serien Försvaret och det kalla kriget (FoKK). Att det rör sig om en ny upplaga av utgåva nr 10 i samma serie – publicerad 2007 och då med underrubriken *En essäistisk översikt* – är ingen invändning eftersom den nya versionen i vissa centrala avseenden är utbyggd och mera heltäckande liksom att några småfel korrigerats.

Syftet var från början att beskriva det dåtida försvarets grundläggande operativa och taktiska koncept, men under arbetet har skriften utvecklats till att omfatta även de viktigaste krigsförbandens utveckling och med detta sammanhängande problemställningar. Inte minst ingår en skildring av den bakomliggande – och givetvis helt dimensionerande och på ett avgörande sätt styrande – utvecklingen på det internationella planet; alltså de spänningar mellan öst och väst som brukar gå under beteckningen det kalla kriget och som i realiteten inleddes med det kommunistiska maktövertagandet i Tjeckoslovakien genom Pragkuppen 1948.

Inledningsvis lämnas övergripande redovisningar för de svenska försvarsbesluten under mellankrigstiden och under 1940-talets beredskapsår. Det har ju ofta påpekats att vårt land – möjligen med visst undantag för marinen – i stort sett var militärt värnlöst när andra världskriget bröt ut. Den kraftiga upprustning och modernisering som därefter genomfördes i ett febrilt tempo var färdig lagom när kriget tog slut. Men det som då hade åstadkommits utgjorde en given grund för den därefter följande utvecklingen av Krigsmakten – från 1975 omdöpt till Försvarsmakten.

Under det kalla kriget förutsattes alltid hotet komma österifrån. Krigsplaneringen tog sikte på att möta och avvisa ett sovjetiskt anfall, antingen en invasion mot Sveriges södra eller östra kustområden eller i norr via Finland. Kremls mål förutsattes vara att nå fram till Atlanten och att besätta åtminstone delar av Norge. Vårt för-

svar avsågs att bli styrt av militärledningen från högkvarteret, lokaliserat till den superhemliga Zonen; i geografiskt grannskap nära regeringen. Roth redovisar hur en invasion skulle bekämpas – lokalt och regionalt. Med alla medel skulle fienden förhindras att bita sig fast på svensk mark. Uppe i norr rörde det sig om en seg fördröjningsstrid som möjliggjorde en successiv tillförsel av stridande förband från södra Sverige. Vid fall av kustinvasion i söder var avsikten att bekämpningen skulle inledas redan ute till havs med flotta och flyg – alltså före en landstigning eller en luftlandsättning.

Det kalla krigets svenska krigsmakt framstår i boken både som manstark och slagkraftig. Efter en mobilisering – som förutsattes kunna ske före invasionen – skulle Sverige ställa upp med ca 800 000 man på stridande fot. Men ett viktigt villkor var att vi drog igång denna väldiga mobiliseringsapparat i tid och att den kunnat ske någorlunda ostörd. På den punkten redovisar Roth vissa tvivel och citerar dem som deltog i dåtida övningar och kunnat vittna om repetitionsförband utan soldater liksom om soldater utan utrustning. Det var kanske tur att systemet aldrig behövde prövas i verkligheten. Däremot finns det skäl – som Roth gör – att påminna om de offer i mänskliga liv som gjordes redan under den fredstida verksamheten. Sålunda förlorade flygvapnet 454 personer som tjänstgjorde under det kalla kriget. Motsvarande siffror för de två andra vapenslagen finns tyvärr inte redovisade.

De rent militära inslagen dominerar framställningen. Men härutöver lämnas också några korta inblickar i de civila delarna av det dåtida totalförsvaret; viktiga inslag som numera kan vara lätta att glömma bort. I sin inledning konstaterar författaren att det svenska samhället under mer än halva 1900-talet till stora delar var påverkat av det krig som aldrig kom. Bortåt tjugo centrala statliga verk utnämndes till funktionsansvariga myndigheter och var inom sina sakområden redan i sin fredstida verksamhet ålagda att planera för och även förbereda personal och verksamhet under kris och krig. Detta kunde gälla så vitt skilda områden såsom sjukvård, energi, transporter, telekommunikationer eller arbetskrafts- och varuförsörjning.

Recensenten var sålunda mycket djupt engagerad i detta arbete vid Kommerskollegium, vars uppgift var att – i nära samarbete med bland andra Tullverket och Riksbanken – så långt som möjligt säkerställa den viktiga utrikeshandeln i sådana svåra lägen. Ett utmärkt exempel på den långtgående detaljeringsgraden inom totalförsvaret utgjorde för övrigt Byggnads- och reparationsberedskapen – oftast bara refererad till som ”BRB” – där så gott som alla landets byggnadsföretag ingick och var organiserade med krigsplacerad personal och utrustning.

Bokens många illustrationer – inte minst raden av kartor över exempelvis indelningen i milon, arméns utgångsgruppering i krigsfall, flygvapnets flottiljer och huvudbaser liksom olika kustartillerianläggningar – förhöjer behållningen ytterligare. Bland försvarsgrenarna har källtillgången gjort att fokus främst ligger på armén medan flottan behandlats mera styvmoderligt. Sammanfattningsvis är detta ändå – trots vissa upprepningar och en stundom väl långt gången detaljeringsgrad – en bok som har alla förutsättningar att bli ett självklart referensverk; förslagsvis förvarat lättillgängligt i bokhyllan.

Recensenten är fil dr, f d kommerseråd och ledamot av KKrVA.